

УДК 008:316.732

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2020.32.8>

ФЕНОМЕН МАРГІНЕЗУ В КУЛЬТУРОТВОРЧОМУ БУТТІ

Світлана Мартинова

*Донбаський державний педагогічний університет
вул. Батюка, 19, 84116, м. Слов'янськ, Україна
e-mail: svetlana_martyn@ukr.net*

У статті розглядається феномен маргінальності, що розгортається у світі з моменту появи людини як розумної, яка усвідомлює себе істотою. Саме людина володіє унікальною здатністю усвідомити своє «Я» як своє буття, реалізуючи себе в актах творчої діяльності. Саме дослідивши механізм соціалізації, вивчення особливостей виявлення маргінальності в різноманітних соціокультурних просторах, специфіку її свідомості та поведінки, проаналізувавши як специфічне відношення індивіда до соціуму, що характеризує пограничний стан, у якому існує особистість і суспільство загалом. Перш за все проводиться паралель, що буття людини і суспільства не носить фіксований характер – воно виступає процесом безперервного становлення, еволюції. Акцентується увага на маргінезі як конструктивному феномені, що визначає конституювання культури у світі. Маргінальність завжди виявляє себе у світі через рух, зумовлюючи якісні зміни внутрішніх і зовнішніх параметрів організації свідомості, чи то у сфері соціального, культурного, етнічного характеру тощо. Це передбачає наявність у феномена маргінальності низки суттєвих особливостей (розрізень), які проєктуються у світ через людину. Тож, сутнісна природа маргінальності – час, засобом якого вона стає у свідомості і соціальному світі, причому час безперервний у своїй тотальності й текучості (постійно перехідний). У статті здійснене перенесення акцентів з явища маргінальності безпосередньо на її сутність. З появою такого феномена (тобто маргіналів) на маргінальність як фактор суспільно-історичного розвитку виявлено, що життєвий світ маргінала несе в собі унікальну можливість, оскільки розгортається в декількох напрямках. Маргіналу надається можливість спостерігати, усвідомлювати й осмислювати одночасно декілька цілостей, при цьому він не входить до жодної з них повністю. Вихід за межі свого статусу або відсутність першопочаткової приналежності до якогось визначеного елемента соціальної структури, зумовлюючи маргінальне становище людини, сприяє появі особистості, яка наділена новаторськими якостями. Така особистість має потенціальну можливість засобом своєї екзистенційної відмінності приносити у світ новаційні ідеї, що провокують явища, здатні кардинальним чином змінювати усталену соціальну, культурну та інші реальності.

Ключові слова: маргінальність, онтологізація, культура, феномен, суспільство, світ.

Сучасне українське кризове суспільство переживає перехідний період. Для стану перехідності соціокультурного простору характерні реконструкція і трансформація всієї ціннісно-нормативної системи. У процесі зміни цінностей і норм у соціумі трансформуються попередні і формуються нетрадиційні суспільні явища і процеси, зокрема, тотальна маргіналізація суспільства. Маргінальність (від лат. *Marginalis* – той, що перебуває на краю, на межі) – поняття, що означає проміжність, «пограничність» положення людини між будь-якими соціально-культурними групами, що накладає певний відбиток на її психіку. Деякі деструктивні типи поведінки, що мали місце і раніше (алкоголізм, наркоманія, безпритульність), нині набувають таких масштабів, що починають впливати на загальний хід соціальних процесів.

Дослідження феномена маргінальності як реалії перехідного періоду є особливо актуальним для України, оскільки її соціокультурний перехідний стан накладається на

всесвітню соціокультурну трансгресію. Більшість сучасних дослідників інтерпретує стан української соціокультури як пограничний, близький до критичного. Пропонована програма є особливим модусом перехідності і поєднана з ризиком лавиноподібного розвитку тотальної маргіналізації соціуму.

Нині не існує загальної концепції маргінальності, відсутня класифікація її видів і форм, немає цілісної раціональної концепції, універсальної пояснювальної моделі. Сучасна філософія не має адекватних способів рішень проблеми маргінальності особистості і соціуму. Ситуація посилюється тим, що в ХХІ столітті на Сході України йде війна і людина стоїть на межі, переживаючи перехідний, «міжпарадигмальний» стан: руйнується система цінностей, іде ломка стереотипів. У зоні переходу деконструються такі складові компоненти світогляду, як Бог, держава, герої, смисл, реальний світ, істина як відповідність. Не залишається нічого, крім власне світогляду. Раціональна дійсність втрачає значення, Я абсолютизується. Актуальним стає питання про антропологізацію та онтологізацію людини в такій ситуації, про роль пізнання як атрибуту Я, зумовлену універсальністю особистості та її відкритістю світу. На нашу думку, настає епоха високого рівня нестабільності, яка актуалізує проблему стійкості людського «Я».

Цілком впевнено можна сказати, що особливо чітко фактор маргінальності виявляється у разі зростання політичної та економічної нестабільності. Це стосується і України на межі 90-х – початку 2000-х років, де в результаті кризи і реформ перш стабільні соціальні структури були зруйновані, а країна в процесі трансформації опинилась у стані маргінального шоку.

Особливо актуальною є проблема комунікації в умовах сучасного, багатовимірного соціокультурного простору. Потреба в розумінні, адекватній та ефективній взаємодії робить необхідним вивчення тих явищ, елементів соціальної структури, що містить у собі додатковий не розкритий до кінця комунікативний потенціал. Як носії таких здібностей яскраво проявляються маргінальні утворення.

Розуміння феномена маргінальності в його цілісності може стати однією з основ для аналізу і прогнозування варіантів можливого розвитку в майбутньому як окремих соціальних структур, так і макросистем. Це є важливим для суспільних систем, що перебувають у стадії трансформації.

Маргінальність – це пошук абсолютного центру поза собою. Маргінез – одна з вічних тем та проблем, над якими замислювалось людство, тому вона є такою ж складною, як проблема життя, страху, смерті та безсмертя. Лише коли людина підходить до антропологічної межі, її існування стає глибоким, вона здатна діяти ефективно та творчо.

У сучасному «суспільстві споживання» та Інтернету [5] особистісне соціальне зростання деактуалізується акцентом на матеріальних цінностях, що породжує масову людину-маргінала та споживача. Така людина існує на рівні буденного буття, що по суті своїй є безособовим буттям – *das Man* [15]. В умовах суспільства споживання дуже важливо усвідомити значення маргінезу й можливості її справжньої, а не ілюзорної реалізації в культурі. Актуальність проблеми маргінальності значною мірою спричинена процесами гуманізації освіти в Україні, коли творча особистість стоїть на межі і її здібності і можливості стають вищою цінністю. Тому важливе місце посідає філософське дослідження маргінезу, яке може прояснити його діалектику і метафізику, дозволить відрізнити справжню маргінальність від напищеної та ілюзорної. У сучасній філософії маргінальність усвідомлюється як вихід за межі індивідуального буття у співпрацю і співтворчість [14].

Висока динаміка сучасних трансформацій у суспільстві об'єктивно впливає на виникнення значних структурних диспропорцій у всіх сферах суспільного буття, а негосто-

генність і фрагментарність інтеграційних процесів у світі детермінують зростання дистанції між спільнотами, які виступають суб'єктом інтеграції, і тими, що залишилися поза процесом або залучені до нього недостатньою мірою. У результаті вказаного на нинішньому етапі глобалізації маргінальними стають не лише окремі особистості і соціальні групи, а й окремі спільноти. Усі реалії культуротворчості, що досягли свого розвитку наприкінці ХХ століття та описуються в просторі постмодерних ознак масової культури, швидко змінюються. Через певний час американські вчені почали досить настирливо і надзвичайно активно вживлювати у свідомість планетарного людства поняття «глобалізація». Отже, глобалізаційна реальність поки що осмислюється лише в межах економічних, цивілізаційних реалій, пов'язаних з технологіями, інформаційними процесами тощо.

Проте культурні реалії до цього часу залишаються невизначеними в процесах трансформації культурних цінностей, які, з одного боку, піддаються інтеграції та уніфікації, а з іншого – зберігають свою автентичність і належність до етнокультурного, економічного та політичного устрою. Можна стверджувати, що масова культура є одним із маркерів, провідним механізмом глобалізації, культурної експансії могутніх держав, що утворюють маргінальний та глобалізаційний простір культурних впливів.

Проблема маргінальності завжди існувала в культурі. Питання публічності, сприйняття людини людиною на площі, на великих просторових відрізках буття культурних форм комунікації зараз пов'язуються з масмедіа. Маргінальність і сучасна українська політична культура – корелятивні чинники, але вони є тотожними. Масову культуру пов'язують з другою половиною ХХ століття як з певним феноменом, що виникає в контексті новітніх комунікативних технологій і визначає його маргінальність.

Із зростанням масштабів маргінезу у суспільстві поглиблюються соціальні суперечності, які утворюють підґрунтя для розгортання глобальних криз, наслідки яких є важко прогнозованими з позицій сучасної науки. Зазначене актуалізує соціально-філософський аналіз особливостей маргінезу в умовах глобалізації, детермінант і механізмів соціального транзиту маргінальних особистостей та маргінальних спільнот в інтегрований соціокультурний простір.

А. Атоян обґрунтовує ідею соціальної маргіналістики як нового міждисциплінарного напрямку в дослідженні явища маргінальності і пропонування шляхів демаргіналізації певних груп. Свою позицію він виводить із природи маргінального як досить складного явища, цілісний аналіз якого можливий лише у взаємодії цілої низки наук про суспільство і людину.

Вітчизняні дослідники проблеми маргінесу спираються на загальнофілософські дослідження суперечностей суспільного розвитку, об'єктивних і суб'єктивних факторів самореалізації особистості та груп, проблем їх адаптації та самоствердження на різних етапах соціальної трансформації. У зв'язку з цим варто назвати праці В. Андрущенко, С. Батеніна, О. Базалука, Є. Бистрицького, Ю. Бродецької, Г. Волинки.

Дослідження Н. Хамітовим суперечливої взаємодії маргінезу чоловічого і жіночого в особистості та суспільстві, внутрішньої самотності та внутрішньої комунікації в буденному, граничному та метаграничному бутті людини розкриває нові можливості осягнення природи креативності в контексті метаантропології. Т. Лютий виходить на проблему поза-раціональних вимірів маргінальної креативності, досліджуючи феномен «нерозумного». Аналізується смисл маргінальності в контексті цілісності людського буття і краси як феномена соціального буття людини, феномен гуманізації риторики як засобу духовного вдосконалення особистості для переосмислення креативного потенціалу та місця людини у сучасній культурі. Проте, незважаючи на низку суттєвих узагальнень, феномен креатив-

ності залишається не досить вивченим явищем, особливо в галузях теорії та історії культури, філософії культури, філософської антропології.

Крім екзистенціалізму, інший філософський напрям ХХ ст., а саме феноменологія, є доволі цікавим з погляду дослідження проблеми духовного становлення, самотрансценденції особистості. Безпосередньо проблемою смерті феноменологія не займається. У цьому разі нас цікавить саме специфічна феноменологічна картина світу. З одного боку, чиста феноменологія, яку розробив Едмунд Гуссерль, відкидає метафізичний пласт буття [9]. Крім того, для нього не існує ціль – інстанції Бога, який би спрямовував самоподолання людини, її маргінальність та самотрансценденцію. Такі висновки витікають з аналізу основних робіт самого Гуссерля («Ідеї до чистої феноменології») та критичної літератури українського феноменолога Вахтанга Кебуладзе («Феноменологія») [10]. З іншого боку, Макс Шелер, мислитель, який працює на межі феноменології та філософської антропології, висловив думку про те, що за допомогою гуссерлівської феноменологічної редукації як певного методу людина стає причетною до буття і водночас вона може бути на межі. Світ цінностей (і Бога як найвищу цінність) людина переживає в маргінезі та акті любові. Водночас роботи Шелера та інших філософів відрізняє і трагічне світосприйняття, усвідомленість скінченності й тимчасовості суцього. Тому, щоб усвідомити і долучитися до світу вічних цінностей, здійснити самотрансценденцію, людина повинна усвідомити власну смертність, підійшовши до межі, і стати обличчям до смерті.

Уже після екзистенціалізму та феноменології Макса Шелера ідеї релігійної маргінальної самотрансценденції людини проникають, врешті-решт, і у сучасну філософсько-етичну думку. Зокрема, думки на користь важливості маргінезу та самотрансценденції людини ми знаходимо в роботі Жаклін Рюс «Поступ сучасних ідей», Чарльза Тейлора «Етика автентичності», Христоса Яннараса «Свобода етоса», католицького архієпископа Юзефа Жициньського «Бог постмодерністів», італійського психоантрополога Луїджі Зоджа «Наркотики, залежність та ініціація» тощо.

Поруч із маргінезом та самотрансценденцією ми можемо вказати й на інші соціокультурні феномени, які торкаються проблеми смерті старої людини і народження нової. Йдеться про зв'язок смерті і маргінезу. Цю проблему розробляють такі філософи і культурологи, як Джозеф Кембелл у роботі «Маски бога» та Дені де Ружмон у роботі «Любов і західноєвропейська культура». Іншою формою самотрансценденції, пов'язаною з мотивом смерті, є екзистенціальний бунт, про який докладно буде сказано нижче в роботі. Коротко зазначимо, що у зв'язку з цим аспектом були використані роботи Ортеги-і-Гасета («Повстання мас»), А. Камю («Людина, яка бунтує»), Конрада Лоуренса («Про насилля») та ін. Прикладним аспектом екзистенціального бунту є проблема тероризму і сучасна масова культура.

Змінюється культурна парадигма та світогляд людства. Парадигмальні зміни торкаються всіх сфер гуманітарного знання. Так, наприклад, у контексті естетики на зміну модерному мистецтву, яке звільняється від критеріїв та канонів, але зберігає культурний код, приходять постмодерне мистецтво, у якому володарюють («істина, яка приховує, що її не існує») і «метастази» культурних кодів. Образом сучасного суспільства та культури, на думку постмодерністів, є «ризом» (термін Ф. Гваттарі) – специфічне кореневе утворення, яке не має ні центру, ні периферії, а потім відкидає будь-яку ієрархічність.

Постсучасність, яка настає разом із кризою модерної культурної парадигми загалом, несе у собі і світоглядну кризу для конкретної особистості, у житті якої звичайні і зміцнені моральні та світоглядні орієнтири стають усе більш хиткими. Але у світі без метанаративів особистість продовжує прямувати до ієрархічності, чіткого розуміння

опозицій «свій–чужий», «добрий–поганий», «справедливий–несправедливий» тощо. Туга за метанаративами, які б спрямовували її життя, надавали б їй цінності, подекуди виражається в підвищенні релігійної активності, фундаменталізму, тероризму, ксенофобії, расизму тощо. Чи можна сказати, що це є прагнення подолати «сенсожиттєвий вакуум» [13], самотність, страх і «тривогу особистості» [11]? Треба погодитися тут із думкою Тілліха про те, що фашизм і фундаменталізм – це реакція на тривогу людини у світі, у якому вона залишена напризволяще. Саме ця тривога емансипованої людини, яка «живе після оргії», є хорошим приводом для об'єднання наукових працівників у галузях етики, естетики, метафізики, релігієзнавства, антропології тощо в гуманістичній справі розв'язання кризи людської екзистенції. Щоб подолати тотальний аксіологічний релятивізм і водночас не впасти у вищезгадані крайні форми фундаменталізму, необхідним стає звернення до тем, здавна універсальних моральних цінностей та смислів, які б спрямовували життя людини в моральному плані, допомагали б витримати той бурхливий потік змін і трансформацій, який несе із собою неминучий «футурошок» [12]. Тривога сучасної людини викликає маргінальність, що пов'язана не лише з «екзистенціальним вакуумом» і втратою ціннісної ієрархії. Вона коріниться в головній екзистенціальній характеристиці людини – у її смертності. Смертність є онтичною характеристикою людини, тобто вона є складником самої її екзистенції і вираженням маргінальності. Проблема маргінальності має етичне навантаження, бо:

а) вона інтерпретується залежно від конкретного типу моральної культури, у межах якої формується те чи інше відношення до спільнот та субкультур;

б) вона тісно пов'язана з проблемою сенсу життя, його цінностей.

Неможливо знайти автентичний смисл життя, осмислити своє існування, якщо не звернутися до проблеми маргінальності. Оскільки остання підбиває підсумки всього життя, яке прожила людина, виносить своєрідний моральний вердикт: яку цінність мали всі роки життя, яке вдалося прожити людині?

Однією з перших публікацій, що досить детально викладають характеристику феномена маргінальності, стала книга Т. Шибутані «Соціальна психологія». Для опису феномена маргінальності американський психолог вводить поняття «маргінальний статус». Він відзначив необхідність у розмежуванні між позицією у соціальній структурі та набором психологічних рис, що можуть розвиватися в індивідумі, який займає цю позицію. Маргінальний статус, таким чином, втілює протиріччя структури суспільства.

Т. Шибутані визначає: «Маргінали – ті люди, які перебувають на межі між двома і більше соціальними світами, але не сприймаються в жодному з них як його повноправні учасники» [18]. У результаті трансформації соціальної структури людина виявляється перед лицем декількох еталонних груп з різноманітними, почасти протилежними одна одній вимогами, які одночасно задовольнити неможливо. Характеристики людини, яка володіє маргінальним статусом, наведені Т. Шибутані, багато в чому тотожні властивостям маргінальної людини в теоріях Р. Парка та Е. Стоунквіста.

Шибутані відзначав, що обов'язкової залежності між маргінальним статусом і особистісними розладами немає. Невротичні симптоми розвиваються найчастіше лише в тих, хто прагне ідентифікувати себе з вищою стратою і бунтують, коли їх відсторонюють. Позитивний результат маргінальної ситуації для особистості – висока творча активність. Як відзначає Т. Шибутані, погоджуючись із Р. Парком, «у будь-якій культурі найбільше досягнення здійснюється зазвичай у час швидких соціальних змін і більшість із великих вкладів були зроблені маргінальними людьми». Нам здається важливим твердження автора про те, що маргінальні люди зазвичай бувають більш активними творчо, ніж інші.

Дослідження Дж.Б. Манчині визначили набір індикаторів для виявлення ступеня гостроти маргінальної ситуації. Для визначення ступеня маргінальності як стану індивіда автор уводить поняття сутнісної/процесуальної маргінальності (відмінність між ними в ступені статичності або динамічності маргінальної позиції, що займає індивід або група) і пропонує систему вимірювання. Отже, в одній теорії співставляються характеристики маргінальності як культурної і структурної (сутнісної), а також і як соціально-рольової (процесуальної). Ми звертаємо увагу на вказану теорію як на першу, що використовує елементи інтегративного підходу в опису багатопланового феномена. Дж.Б. Манчині пропонує такі виміри маргінальності, як:

1. Змінність ситуації: чим більша сталість і незмінність маргінальної ситуації, тим більший ступінь непристосованості; (наприклад, негри в Бразилії перебувають у відносно постійній позиції маргінальності, оскільки сила традиції (пізніше звільнення від рабства) утруднює соціальні зміни).

2. Помітність, випуклість: чим більший ступінь центральності маргінальної ситуації стосовно особистісної ідентичності, тим більший ступінь непристосованості (наприклад, ще Р. Парк помічав, що цигани не є по-справжньому маргінальними людьми, оскільки вони носять свої «домашні зв'язки» із собою, їхня маргінальність периферійна до їхньої сутнісної ідентичності).

3. «Видимість»: чим більша помітність маргінальності особи, тим більш високий ступінь непристосованості (тут відзначається відмінність між «суб'єктивною» маргінальністю, яку бачив лише індивід (як у разі переходу), і «об'єктивною» маргінальністю, яку бачила як особистість, так і оточуючі).

4. Культурний конфлікт: високий ступінь і міра розрізень у формах і ступінь сумісності суб'єктів культур двох референтних груп – високий ступінь непристосованості. Тут варто уточнити, що відмінність у формах культур різноманітних груп сама по собі не передбачає конфлікт. Справедливо зазначити, що будь-яке сучасне суспільство не має монолітної культури і таким чином будь-хто міг би розглядатися як маргінал у певному ступені. Але відмінності самі по собі не створюють маргінальності, особливо в контексті плюралістичного етосу. Маємо на увазі відмінності, які несумісні із загальною орієнтацією особистості і здатні створювати неспокій, тривогу.

5. Груповий конфлікт: чим вищий ступінь конфлікту між двома групами як політичними і соціальними суб'єктами, тим вищий ступінь непридатності маргінальної особистості, яка потрапила між ними.

6. Позиція групи «подавання»: від ступеня, з яким група «подавання» маргінальної особистості протестує, обурюється або перешкоджає її руху до такої групи, буде зростати непристосованість.

7. Проникність «приймаючої» групи: разом зі зростанням ступеня, з яким приймаюча (рецепієнтна) група протестує, обурюється або заперечує рухові маргінальної особистості в її ряди, буде зростати непристосованість. Як відзначав Р. Мертон, маргінальна та особистість, яка «хоче покинути одну групу членства заради іншої, до якої їй соціально закритий доступ».

8. Направлення ідентифікації: чим більша рівнозначність ідентифікації особистості з двома вищеназваними групами, тим вищий ступінь непристосованості. Це випадок, коли особистість, яка бере участь у двох культурах, буде переживати маргінальність, якщо вона ідентифікує себе одночасно з обома. Позиція досить складна. Шляхи її вирішення дослідники розглядали в різних ситуаціях. Одна з пропозицій – більш стійка ідентифікація з тією чи іншою групою буде допомагати вирішенню конфліктів, притаманних маргі-

нальності. Інша точка зору – подвійна ідентифікація може стати результатом збагачення, ніж конфлікту.

9. Добровільна (свідома) природа позиції: чим вищий ступінь добровільності, з якою особистість пішла на заняття позиції, що робить її маргінальною, тим менший ступінь непристосованості. Вимушене заняття маргінальної позиції може явно мати більш руйнівні соціальні і психологічні наслідки для індивідів і груп, ніж маргінальність, нав'язана вільним вибором. Це питання стоїть особливо гостро в структурній (соціальній) маргінальності. Воно пов'язане з регулюванням тих умов, у яких відбувається маргіналізація окремих сегментів населення, вимушених створювати надзвичайно згуртовані субкультури. Особливу важливість набуває соціальна політика держави, спрямована на скорочення масштабів недобровільності (вимушеності) створення маргінальних позицій.

На наш погляд, напрями досліджень феномена маргінальності американськими вченими багато в чому були визначені історично. Основні ідеї і проблемні поля можна згрупувати в декілька великих блоків. Перший містить дослідження в дусі культурологічного, соціально-психологічного з домінуванням саме психологічного аспекту. Він цікавий варіантами пояснення внутрішньоособистісного вияву феномена маргінальності в традиції американського суб'єктивістсько-психологічного номіналізму. Другий підхід у дослідженні маргінальності пов'язаний з урахуванням об'єктивних соціальних умов і орієнтований саме на вивчення цих умов і соціальних причин маргінальності. Розвиток концепції маргінальності в європейській соціальній науці тяжіє більш до другого підходу.

Можна зробити певні висновки, що носій маргінальності завжди повністю не усвідомлює свою маргінальну природу, він лише здогадується, що традиційні норми і цінності для нього вже неприпустимі або не відіграють значної ролі, але безпосередньо виробити і набути власні він просто не здатний. Він виявляється в стані розгубленості, у владі зовнішніх і внутрішніх обставин. Істинне «Я» маргінала піддається корекції соціальним і культурним «Ми», що почасти сприяє його самовідчуженню, невідповідності самому собі. Тоді людина не може йти коротким шляхом своєї першопочаткової природи до самоствердження своєї інаковості. Такий шлях іде врозріз з інтересами оточуючих, не сприяє способам існування в соціальній цілісності, що склалася. Усе це сприяє знищенню або корінній перебудові маргінальної свідомості.

Список використаної літератури

1. Андрущенко В.П. Сучасна соціальна філософія. Київ : Генеза, 1996. 369 с.
2. Атоян А.И. Социальная маргиналистика. О предпосылках нового междисциплинарного и культурно-исторического синтеза. *Политические исследования*. 1993. № 6. С. 29–38.
3. Базалук О.А. «Философия жизни: от волюнтаризма к экзистенциализму» (компаративистский анализ). Винница : О. Власюк, 2006. 292 с.
4. Быстрицкий Е.К. Феномен личности: мировоззрение, культура, бытие. Київ : Наукова думка, 1991. 195 с.
5. Бодрийяр Ж. Соблазн / Пер. с франц. А. Гараджи. Москва : Ad Marginem, 2000. 318 с.
6. Бродецька Ю.Ю. Монографія. Дніпро : ДНУ ім. О. Гончара, 2017. 334 с.
7. Бродецька Ю.Ю. Умови цілісного суспільного розвитку: культура чи цивілізація? *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Соціологія*. 2013. Т. 211, Вип. 199. С. 53–58.
8. Волинка Г.І. Філософія середніх віків і сучасна духовна культура: матеріали до лекцій, прочитаних студентам факультету міжнародних відносин у 1995–1999 рр. : навчальний

- посібник для студентів та аспірантів вузів. Київський інститут «Слов'янський університет». Київ, 1999. 101 с.
9. Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология. Введение в феноменологическую философию. *Вопросы философии*, 1992. № 7. С. 136.
 10. Кебуладзе В. Феноменология : навчальний посібник. Київ : «ППС-2002», 2005. 120 с.
 11. Тиллих П. Мужество бытъ. Избранное. Москва : Юрист, 1995. С. 7–131.
 12. Тоффлер Э. Шок будущего = Future Shock. 1970. Москва : АСТ, 2008. 560 с.
 13. Франкл С. Смысл жизни. Москва : Изд-во АСТ, 2004. 157 с.
 14. Хабермас Ю. Понятие индивидуальности. *Вопросы философии*. 1989. № 2. С. 38.
 15. Хайдеггер М. Бытие и время: Статьи и выступления / пер. с нем. В.В. Библихина. Москва : Республика, 1993. 447 с.
 16. Хамитов Н. Философия. Бытие. Человек. Мир: Курс лекций. Киев : КНТ, Центр учебной литературы, 2006. 456 с.
 17. Шелер М. Избранные произведения / Пер. с нем.; сост., науч. ред., предисл. Денежкина А.В.; послесл. Л.А. Чухиной. Москва : Гнозис, 1994.
 18. Шибутани Т. Социальная психология / Пер. с англ. В.Б. Ольшанского. Ростов-на-Дону : Феникс, 1999. 544 с.
 19. Berger P.L., Luckmann T. The Social Construction of Reality. A Treatise on Sociology of Knowledge, 1966. Питер Бергер, Томас Лукман: Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / Перевод на русский язык Е. Руткевич. Москва, 1995. Электронная публикация: Центр гуманитарных технологий. 16.02.2011. URL: <https://gtmarket.ru/laboratory/basis/4783>.
 20. Mancini B.J. No owner of soil: The concept of marginality revisited on its sixtieth birthday. *Intern. rev. of mod. sociology*. New Delhi, 1988. Vol 18, No. 2. P. 183.

THE PHENOMENON OF MARGINESIS IN CULTURAL BEING

Svitlana Martynova

*Donbass State Pedagogical University
Batyuka str., 19, 84116, Slovyansk, Ukraine
e-mail: svetlana_martyn@ukr.net*

The article examines the phenomenon of marginality that has unfolded in the world since the emergence of man as an intelligent, self-aware being. It is man who has a unique ability to realize his “I” as his being, realizing himself in acts of creative activity. It is by studying the mechanism of socialization, studying the peculiarities of marginality in various socio-cultural spaces, analyzing the specifics of its consciousness and behaviour as a specific attitude of the individual to society, which characterizes the borderline state in which there is personality and society as a whole. First of all, a parallel is drawn that the existence of man and society is not fixed – it is a process of continuous formation, evolution. Emphasis is placed on the margin as a constructive phenomenon that determines the constitution of culture in the world. Marginality always manifests itself in the world through movement, causing qualitative changes in the internal and external parameters of the organization of consciousness, whether in the field of social, cultural, ethnic nature and so on. This implies the presence in the phenomenon of marginality of a number of significant features (differences) that are projected into the world through man. Thus, the essential nature of marginality is the time by which it becomes in consciousness and the social world, and time is continuous in its totality and fluidity (constantly transient). The article shifts the emphasis with the phenomena of marginality directly to its essence. With the advent of this phenomenon (i.e. marginals) on marginality as a factor of socio-historical development. It was found that the life world of the marginal has a unique opportunity, as it

unfolds in several directions. The marginal is given the opportunity to observe, realize and comprehend several wholes at the same time, and he is not included in any of them completely. Going beyond its status or lack of original belonging to a certain element of the social structure, causing the marginal position of man, contributes to the emergence of a person who is endowed with innovative qualities. Such a person has the potential to bring to the world by means of his existential difference innovative ideas that provoke phenomena that can radically change the established social, cultural and other realities.

Key words: marginality, ontologization, culture, phenomenon, society, world.